

Domarringens koloniförening

L2021:1308
Almby 11:242
Örebro stad och socken
Närke
Erica Strengbom

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

Översiktskarta över Örebro län med platsen för utredningen markerad i rött.

© 2020 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2021:17

Författare	Erica Strengbom
Kvalitetsgranskning	Ebba Knabe
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Stenblock i föreningens gräsmatta. Foto taget från väster.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2021:17

ARKEOLOGISK UTREDNING

Domarringens koloniförening

L2021:1308

Almby 11:242

Örebro stad och socken

Närke

Erica Strengbom

Lst dnr 431-6450-2019

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Närke
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Örebro
Fastigheter	Alby 11:242

Fornlämningsnummer	L2021:1308
Lämningstyp	Härd
Datering	Förromersk järnålder

Typ av undersökning	Utredning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2020-10-22
Länsstyrelsens diarienummer	431-6450-2019
Uppdragsnummer i Fornreg	202001496
Arkeologgruppens projektnummer	P20073

Projektledare	Erica Strengbom
Fältpersonal	Ebba Knabe, Erica Strengbom

Undersökt yta	140 kvm
Inmätningsteknik	RTK
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd påträffades.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö	7
Kartstudier	7
Tidigare undersökningar	8
Syfte och målgrupper	9
Metod och genomförande	9
Resultat	10
Tolkning	14
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen	14
Referenser	15
Digitalt material	15

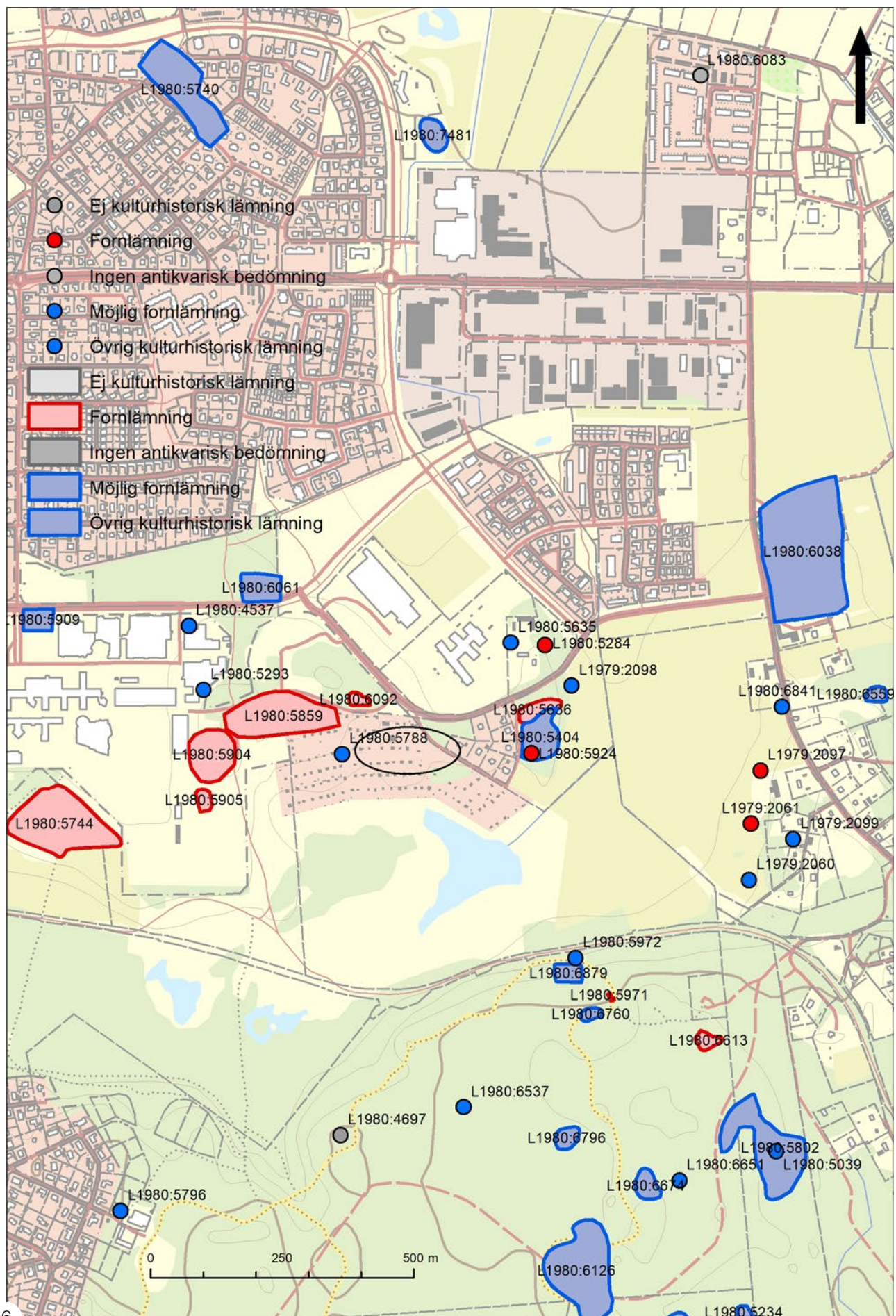
Figur 1. Karta över Örebro med platsen för utredningen markerad med en svart cirkel.
Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Under två dagar i december 2020 genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk utredning inom Domarringens koloniförening. Området för utredningen ligger i ett fornlämningsrikt område med gravfält, boplatser, flera gårds-/bytomter, fossil åkermark i form av röjningsröseområden och hägnadssystem. Inom koloniområdet har dessutom en stenyx av neolitisk karaktär påträffats. Inom området för den tilltänka VA-ledningen drogs 11 schakt om sammanlagt 140 kvadratmeter. En del av uppdraget bestod i att fastställa huruvida de större stenar som finns inom området utgjorde fornlämningar eller spår av fornlämningar. Schaktningen visade att stenarna var naturliga block varav några var flyttade, troligen i samband med sentida markberedning. Två ensamliggande anläggningar i form av en grophärd från äldre järnålder och en grop påträffades vid schaktningen.

Inledning

Domarringens koloniförening planerar att ansluta till det kommunala vatten- och avloppsnätet. Då området är rikt på fornlämningar både från förhistorisk och historisk tid bedömde Länsstyrelsen att en utredning behövde genomföras inom området för den tilltänkta VA-ledningen. Utredningen genomfördes i december 2020 av Arkeologgruppen AB. Beslutande i ärendet var Länsstyrelsen i Örebro län (dnr 431-6450-2019) som också bekostade utredningen.

Bakgrund och kulturmiljö

Utredningsområdet är beläget inom området för Domarringens koloniförening, nära Örebro universitet i den sydöstra delen av Örebro. Omgivningarna är starkt präglade av det koloniområde som etablerades år 1947. Inom koloniområdet finns 128 kolonitomter, som omges av smala, anlagda grusgångar. Lämningsskildern i närområdet består huvudsakligen av ett par gravfält, enstaka förhistoriska gravar, flera gårds-/bytomter samt fossil åkermark i form av röjningsröseområden och hägnadssystem (se figur 2).

Inom koloniområdet finns en känd fyndplats för en stenålders av neolitisk karaktär (L1980:5788). Väster om utredningsområdet ligger det stora gravfältet Enbuskabacken (L1980:5744) med 160 registrerade fornlämningar (64 högar och 96 stensättningar).

Strax öster om utredningsområdet ligger gravfältet L1980:5636 på ett skogsklätt impediment. På gravfältet finns tolv fornlämningar registrerade, bestående av fyra högar, sju stensättningar och en skeppssättning. En bruksväg löper genom den västra delen av skeppssättningen. Även en terrassering (L1980:5924) till en möjlig husgrund är registrerad i södra delen av impedimentet.

Direkt norr om utredningsområdet finns by-/gårdstomterna till Östra Mark (L1980:5904, L1980:5859) med första skriftliga belägg från år 1474 (SOFI). Strax intill ligger Backa bytomt (L1980:5905) vars äldsta belägg är från år 1553 (SOFI). Strax väster om koloniområdet finns den registrerade boplatsten L1980:6092. Längre västerut ligger Ormesta by-/gårdstomt, en radby med anor tillbaka till medeltiden med ett äldsta skriftligt omnämnande från år 1338 (SOFI), men namnformen med efterleden *-sta* härrör till järnåldern (Sillén 2017).

Lite drygt en kilometer sydväst om utredningsområdet har två runstenar (L1980:4925) påträffats i ett källarvalv till torpet Hageborg. Den ena (Nä 16) blev känd år 1914 och överlämnades till Örebro län museum, medan den andra (Nä 17) påträffades när källarvalvet revs år 1917. Bägge runstenarna finns i Örebro läns museums samlingar (Sillén 2017).

Längre söderut i Markaskogens naturreservat finns ensamliggande stensättningar, fossil åkermark och hägnader registrerade.

Kartstudier

Utredningsområdet har historiskt sett varit åkermark tillhörande gården Östra Mark. Det historiska kartmaterialet över Mark är knapphändigt i det digitala arkivet, men i rapporten "Spridda lämningar från 1600-talet i Östra Mark" finns historiska kartöverlägg baserat på 1637 års geometriska avmätning. I figuren syns koloniområdet som åkermark med stenar. Söder ut finns kärrmark och sjön Iglén.

En av de få kartor över utredningsområdet som finns att tillgå är den härads-ekonomiska kartan från åren 1864-1867. Kartan markerar en backstuga i koloniområdets östra del. Troligen är stugan densamma som idag och används som kolonins föreningslokal. Övriga delen av utredningsområdet är avbildad som åkermark (J112-73-21, häradsekonomiska kartan 1864-1867, Örebro).

Tidigare undersökningar

Flertalet arkeologiska insatser har utförts i närheten av utredningsområdet. I slutet av 1800-talet undersöktes några gravar inom det stora gravfältet Enebuskabacken (L1980:5744). I gravarna påträffades bland annat sköldbucklor, spjutspetsar, eldstål, broddar, ett betsel och spännen som alla har daterats till vikingatiden (Sillén 2017).

By- och gårdstomten Östra Mark (L1980:5904, L1980:5859) har delundersökts vid två olika tillfällen. Vid båda tillfällena har kulturlager från 1600- och 1700-talen påträffats (Pettersson 1998; Hårding 2000).

I samband med utvidgningen av Almby kyrkogård i början av 1900-talet påträffades några brandgravar vid Tybble by. Fynden från ett gravröse har daterats till vendeltid.

Öster om utredningsområdet vid Tybblelund och Ormesta genomfördes en arkeologisk utredning år 2005. Inom området finns en osäker gravhög registrerad (L1980:5284) och uppgifter om en härd (L1980:5635). Högen berördes aldrig av den planerade byggnationen och undersöktes därför inte. Härden återfanns aldrig och inga andra fornlämningar påträffades vid schaktningen (Wennstedt Edvinger & Edvinger 2005). År 2016 genomfördes ytterligare en utredning vid Ormesta som resulterade i fem nya objekt. Lämningarna bestod av en vägbank, en grop, ett stolphål, en härd och ett raseringslager. Utifrån fynd har gropan, vägen och raseringslagret kunnat dateras till nyare tid. Vägen finns utmärkt på historiska kartor. Stolphålet och härden har inte daterats (Sillén 2017).

Vid en utredning öster om gården Östra Mark framkom boplatzlämningar (L1980:6092) som utgjordes av två härdar varav den ena ¹⁴C-daterades till äldre järnålder (Pettersson 2002).

I samband med ytterligare en utvidgning av Almby kyrkogård i början av 2000-talet undersöktes boplatzlämningar vid Tybble bytomt. Boplatzlämningarna dateras till tidigneolitikum (L1980:7474) respektive äldre och yngre järnålder (L1980:7476) (Bergold & Holm 2004).

Syfte och målgrupper

Syftet med utredningen var att avgöra om fornlämningar förekom inom det område som behöver tas i anspråk för de planerade åtgärderna. Utredningen skulle även preliminärt avgränsa eventuella påträffade fornlämningar. Syftet var också att fastställa om de stenar som finns inom utredningsområdet utgjorde fornlämningar. Om enstaka möjliga fornlämningar framkom skulle de undersökas inom ramen för utredningen. Skulle mer omfattande eller konkreta belägg för fornlämning framkomma skulle Länsstyrelsen kontaktas. Målgrupper är främst Länsstyrelsen och Domarringens koloniförening.

Metod och genomförande

Arbetet inleddes med arkiv- och kartstudier vilket omfattade en genomgång av de digitala arkiven. Först gjordes en sökning i Fornsök/Fornreg med nedladdning av objekt registrerade i Kulturmiljöregistret (KMR) i syfte att klargöra den befintliga fornlämningsbilden i området. Vidare gjordes en kontroll av eventuella tidigare arkeologiska insatser i området. Efter det gjordes en genomgång och analys av det historiska kartmaterialet hos Lantmäteriverket, på deras digitala plattform. Därefter gjordes en genomgång av tidigare arkeologiska insatser i närområdet.

För att säkerställa att rätt ytor utreddes stämde Arkeologgruppen AB tillsammans med representanter för koloniföreningen av området på plats innan schaktning påbörjades.

Schaktningen utfördes under två dagar och sammanlagt grävdes 11 schakt med grävmaskin. Bredden på schakten varierade från 1,2–3,5 meter. Schakten grävdes skiktvis ned till undergrund. Schakt (S), anläggningar (A) och prover (PK) mättes in med RTK och dokumenterades skriftligt. Inga arkeologiska fynd påträffades. Foton togs för översikt och på separata schakt och anläggningar. Inmätningarna fördes efter fält först över till Intrasis för att sedan vidarebearbetas i ArcGIS 3.1 för redigering och kartproduktion.

Figur 3. Stugan med vådrädet centralt i bild. Foto från sydväst.

Resultat

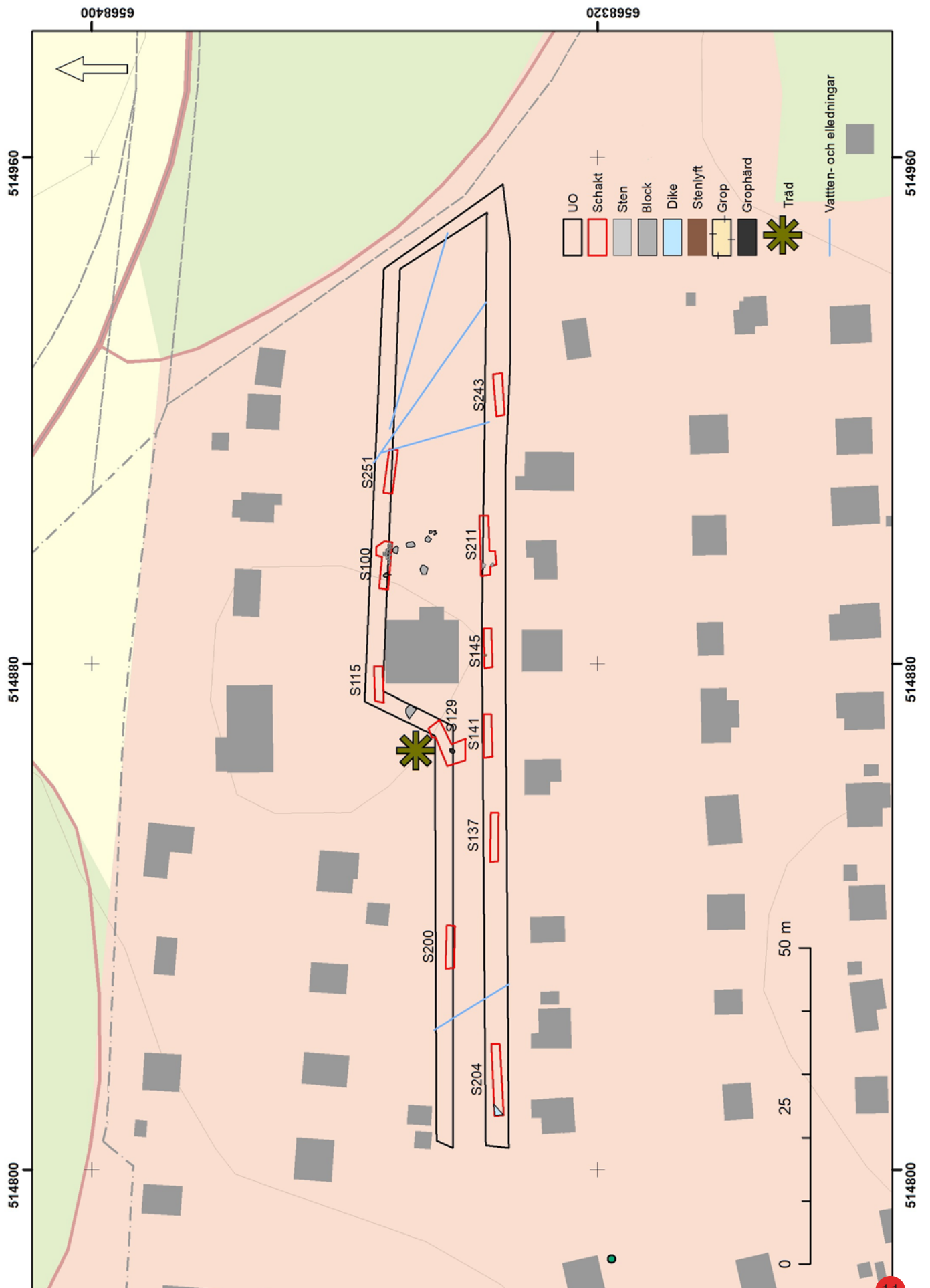
Utredningsområdet bestod av två alternativa områden för dragning av VA-ledningar om en sammanlagd yta av cirka 300 meter.

Området domineras av en höjdrygg i öst-västlig riktning. Centralt inom utredningsområdet finns ett höjdparti där flertalet stenar och berg i dagen syns i gräsmattan. Här ligger en äldre stuga (troligen backstugan som fanns på häradsekonomiska kartan från åren 1864–1867) som idag fungerar som föreningslokal. På gårdsplanen finns ett vådräd och strax intill föreningens dansbana. Från höjden sluttar marken åt öster, väster och söder ner mot en våtmark och den utdikade sjön Iglén.

Inom utredningsområdet grävdes sammanlagt 11 schakt med en total yta av cirka 140 kvadratmeter. Schakten uppvisade en stratigrafi som bestod av gräsmatta med matjord ovanpå ett bitvis tjockt ploglager. Undergrunden bestod av brun till beige silt i de lägre partierna och stenig och/eller blockig morän på höjden. I de lägre partierna var plogdjupet upp till 0,4 meter och plogspår syntes i den sterila undergrunden. Längst i väster fanns ett större åkerdike, troligen från sentida jordbruk.

Vid schaktningen blev det tydligt att området kring höjden har markberetts under modern tid. I sluttningen söder om dansbanan fanns ett påfört lager av gråbrun silt och matjord. Under den påförda silten och matjorden fanns stenlyft och större markfasta block. På historiska flygfoton över koloniområdet syns dessa block ligga i dagen.

De stenar som vid tidigare fältbesök uppmärksammats är markfasta block, där några har flyttats, troligen i samband med den sentida markberedningen. Ett schakt grävdes intill en av stenarna i gräsmattan och intill blocket låg en större mängd småsten (röjningsstenar A219) blandat med matjord. I matjorden noterades taktegel och flintgoods.

Figur 4. Plan över grävda schakt i utredningsområdet. Skala 1:800.

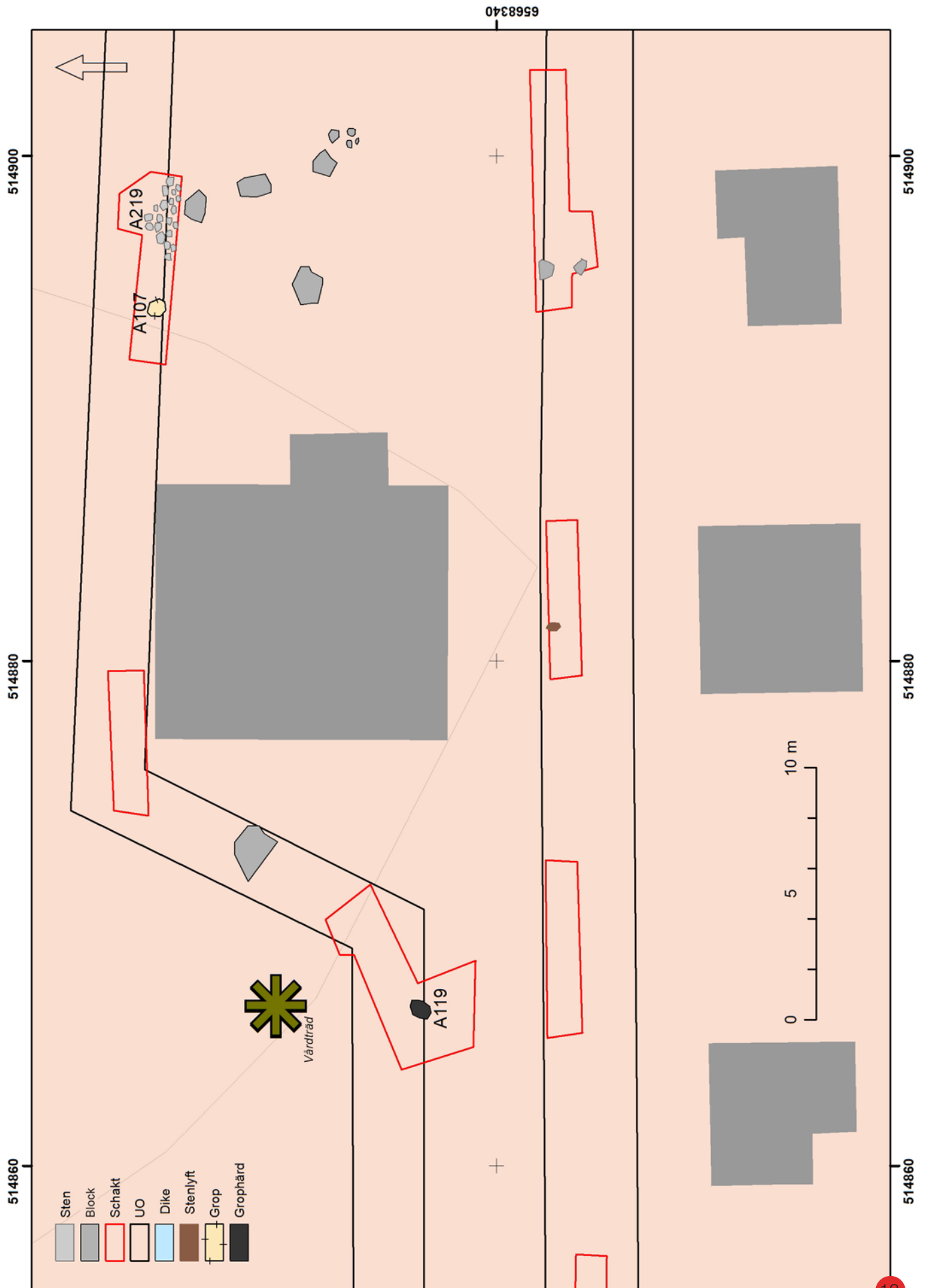
Figur 5. Stenar i gräsmatta. Foto från söder.

Två isolerade anläggningar påträffades vilka bestod av en grop och en grophärd. Gropen A107 låg under matjordslagret och var 0,8 meter i diameter. Gropen grävdes ut i sin helhet och hade ett djup av 0,12 meter med en skålformad profil. Fyllningen bestod av ljusgrå, något sotig sandig silt med enstaka småsten.

En grophärd (A119) påträffades belägen i höjdpartiets sydvästsluttning. Anläggningen mätte 0,75 meter i diameter och undersöktes i sin helhet. Grophärden var skålformad i profil och 0,1 meter djup. Den var rödbränd i botten och längs kanterna. Fyllningen bestod av gråsvart sandig silt med sot och söndersmulade kolfragment. Mot botten fanns skörbränd och skärvig sten. Kol från ek har ^{14}C -daterats till förromersk järnålder 536–386 f.Kr. (Ua-68988: 2358 $\pm$ 29 BP, bilaga 3). Schaktet utökades kring härden men inga fler anläggningar påträffades.

Figur 6. Gropen A107. Foto taget från öster.

Figur 7. Anläggningar. Skala 1:200.

Tolkning

Trots att antalet schaktet utökades och en förtätning av schakt gjordes i området kring härden och groppen hittades inga ytterligare anläggningar varför den nyttjade ytan får anses begränsad. Härden tolkas som en ensamliggande herdehård från äldre järnåldern.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Schakten utökades och förtätades där anläggningar påträffades dock utan att flera anläggningar påträffades. Då anläggningarna ligger långt ifrån varandra får de anses vara spår av enskilda händelser och inte en boplats. Om schakten för VA förläggs inom det utredda området anser Arkeologgruppen AB att inga fler arkeologiska insatser behövs inom utredningsområdet.

Referenser

Tryckta källor

- Bergold, H. & Holm, J. 2004. *En järnåldersboplats och en groppkeramisk boplats vid Tybble bytomt*. Utvidgning av Almby kyrkogård. Närke, Örebro stadsområde, Almby kyrkogård, RAÄ 159. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, Dokumentation av fältarbetsfasen 2004:2.
- Hårding, B. 2000. *Spridda lämningar från 1600-talet i Östra Mark*. Närke, Örebro stad, Almby 11:237, RAÄ 207:2, dnr 422-6260-1999. Riksantikvarieämbetet UV Bergslagen rapport 2000:38.
- Pettersson, O. 1998. *Kulturlager från 1600- och 1700-talen vid Östra Marks gård*. Arkeologisk undersökning. Närke, Örebro stadsområde, RAÄ 207:1. Riksantikvarieämbetet, UV Mitt, rapport 1998:57.
- Pettersson, O. 2002. *Örebro universitet*. Närke, Örebro stadsområde. Arkeologisk utredning. Riksantikvarieämbetet, UV Bergslagen, rapport 2002:16.
- Sillén, P. 2017. *Södra Ormesta. Enstaka lämningar från historisk tid*. Arkeologikonsult rapport 2017:3002.
- Waldén, B. 1943. Almby sockens historia. Almby. En minnesskrift.
- Wennstedt Edvinger, B. & Edvinger K. 2005. *Arkeologisk utredning vid Ormesta och Tybblelund i Örebro*. Jämtarkeologi 17, Skrifter utgivna av Arkeologisentrum i Skandinavien AB.

Kartor och arkivmaterial

RIKETS ALLMÄNNA KARTVERKS ARKIV (RAK)
J112-73-21 Häradsekonomiska kartan 1864–67, Örebro.

Digitalt material

Ortnamnsregistret (SOFI)
Fornreg (Kulturmiljöregistret)
Eniro. <https://kartor.eniro.se>

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
100	12	1,2-2	0,4	Vegskikt 0,1 m Ploglager med tegel och flintgods 0,2-0,3 m Undergrund morän
115	7	1,2	0,4	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,3 m Undergrund morän med småsten
129	7	1,2-2,5	0,4	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,1-0,3 m Undergrund morän med småsten, berg i nordöstra delen. Grophärd i södra delen av schaktet.
137	9	3,5	0,3	Vegskikt 0,1 m Ploglager 0,1 m Undergrund morän
141	8	1,2	0,3	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0, m Undergrund blockig morän
145	8	1,2	0,3	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,15-0,2 m Undergrund sandig morän med oregelbundna kolfläckar (svedjebränning?eller rotbrand) och stenlyft.
200	8	1,2	0,4	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,2-0,25 m Undergrund ljusbrun silt med förmultnade stenar. Plogspår i sterilen
204	14	1,2	0,5	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,3-0,4 m Undergrund ljusbrun lerig silt med åkerdike i väster.
211	11	1,2	0,25	Vegskikt 0,05 m Ploglager 0,5-0,2 m Undergrund orange sand med rotbrand.
243	8	1,2	0,4	Vegskikt 0,1 m Ploglager 0,2-0,3 m Undergrund grus och brun/beige silt
251	8	1,2	0,5	Vegskikt 0,1 m Ploglager 0,2-0,35 Undergrund gulbeige silt och grus.

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning	Övrigt
107	0,8	0,12	Grop fylld med sandig silt och småsten.	Undersökt i sin helhet
119	0,75	0,1	Grophärd skålförmad profil fylld med sot enstaka kolfragment skörbränd och skärvig sten. Botten är rödbränd.	14 C daterad till förromersk järnålder. Undersökt i sin helhet
149	0,5x0,3		Stenlyft	
208	1		Åkerdike NÖ-SV	
219	3x2,5		Osorterade stenar i storleken 0,2-0,4 m låg upp mot markfast sten stenarna låg blandat med matjorden med fynd av flintgods och tegel.	

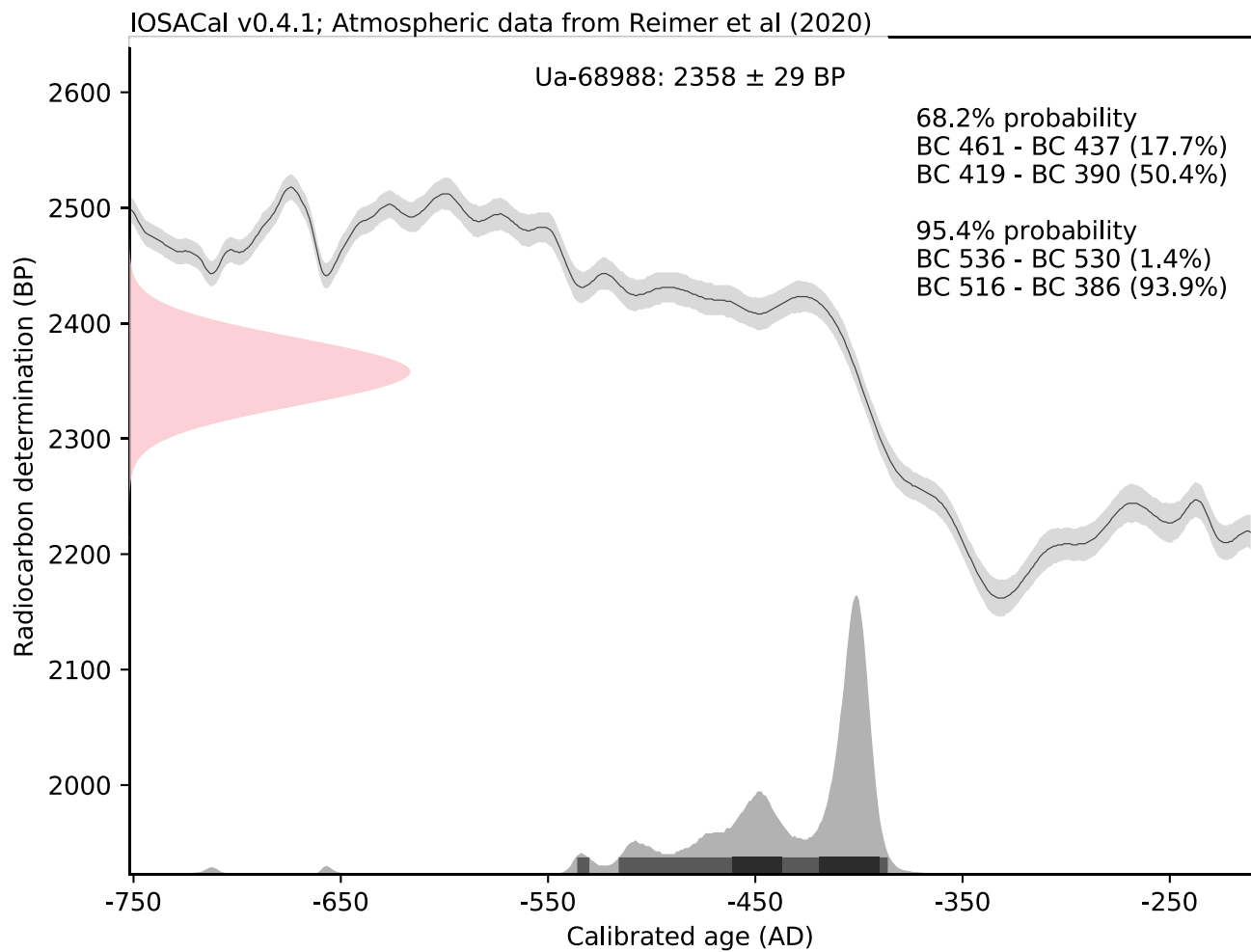
Bilaga 3. ^{14}C -analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kalibreringskurvor

Bilaga 4. Vedartsanalys

Ulf Strucke, Antraco HB

PROJEKTID 2387

NÄRKE, ÖREBRO KOMMUN, ÖREBRO STADSOMRÅDE, DOMARRINGEN

HÄRD, 119, PM128

Provet utgjordes av ett nära 2 liter stort jordprov. Efter flottering kunde en liten mängd träkol tas tillvara. Hasseln räckte inte för datering. Eken kommer från uppvuxen stam. En del små kor av silt fyllde de större kärlen.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Ek	Hassel*
0,1	0,1	15	15	13	2

*Ej tillvaratagen

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2021:17

